

LILLE ØVREGATE 17, BERGEN:

Arkeologisk overvåking av gravearbeid.

Underhaug, Per Christian

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Lille øvregate 17, Bergen: Arkeologisk overvåking av gravearbeid.	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 16/2019	Publiseringsdato 28.02.2019
	Prosjektnummer 1020906	Oppdragstidspunkt Sept./okt. 2016
	Forsidebilde Lille Øvregate/Øvre Korskirkesmauet	
Forfatter(e) Underhaug, Per Christian	Sider 9	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Per Christian Underhaug
Prosjektmedarbeider(e)
Kvalitetssikrer Dunlop, A. R.

Oppdragsgiver(e) Lille Øvregaten 17-19 AS
--

<p>Sammendrag</p> <p>Tiltaket berører det automatisk fredete kulturminnet «Middelalderbyen Bergen» (kml 1978). Det ble søkt om tillatelse til å grave en grøft til eksisterende ledning, ukjent gravedybde. Tiltakshaver er Lille Øvregaten 17-19 AS v/Jostein Werpe. Søker på vegne av tiltakshaver er Åmodt entreprenør AS. NIKU har på oppdrag fra Riksantikvaren utført arkeologisk tilsyn med gravearbeid i forbindelse med istandsetting av vannledning i Lille Øvregate 17. I overensstemmelse med planer for tiltaket og dispensasjon fra Riksantikvaren ble det gravd grunt ved inngrepene, fra 10 til 45 cm, og det ble kun observert moderne gjenstandsmateriale i de berørte massene. Murer og stein som ble undersøkt antas også å være fra nyere tid. Tiltaket har dermed ikke medført konflikt med automatisk fredet kulturminne.</p>
--

<p>Emneord</p> <p>Bergen, Vågsbunnen, Lille Øvregate, Øvre Korskirkesmauet, gravearbeid, moderne</p>
--

Avdelingsleder

Johansen, L.-M. B.

Forord

Sensommeren 2016 ble det utført arkeologisk overvåkningsarbeid i forbindelse med utskiftning av vannledning tilknyttet Lille Øvregate 17. Det ble ikke påtruffet automatisk freda kulturminner under arbeidet.

NIKU prosjektnummer	1020906 (2016)
Berørt område	Øvre Korskirkesmauet (Lille Øvregaten 17)
Gnr./bnr.	166/425
Oppdragets art	Arkeologisk overvåking
Vedtaksdato; saksnummer	19.10.2018; 16/01709-6
Oppdragsgiver	Riksantikvaren Distriktskontor Vest
Oppdraget utført av	NIKU distriktskontor Bergen v/ P. C. Underhaug
Oppdraget utført dato	Sept./okt. .2016
Koordinater	-
Overflate, dagens	ca. 9,0 moh.
Filmnummer; antall foto	Bf30038; 10
Tilstedeværelse av automatisk fredete kulturminner	Nei
Kulturhistorisk tolkning	Moderne grøftefyll
BRM-nr.	-

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	7
2	Arkeologiske, historiske og topografiske forhold.....	7
2.1	Tidligere undersøkelser	7
3	Undersøkelsen ved Lille Øvregate 17.....	8
4	Metode	8
5	Konklusjon	8

1 Innledning

Det vises til oppdragsbestilling datert 5.9.2016 fra Riksantikvaren (saksnummer 16/01709-3). Oppdraget gjaldt arkeologisk overvåking av graving for utskifting av vannledning ved Lille Øvregaten 17, Bergen. Tiltaket berørte det automatisk fredete kulturminnet «Middelalderbyen Bergen» (kml 1978). Det ble søkt om tillatelse til å grave en grøft til eksisterende ledning, ukjent gravedybde. Tiltakshaver var Lille Øvregaten 17-19 AS v/ Jostein Werpe. Søker på vegne av tiltakshaver var Åmodt entreprenør AS.

2 Arkeologiske, historiske og topografiske forhold

Tiltaket ligger innenfor det automatisk fredete kulturminnet *Middelalderbyen Bergen* (Askeladden ID 89049). Tiltaket er lokalisert i skråningen ved foten av Fløyfjellet, innenfor bydelen Vågsbunnen som var ett sentralt bosetningsområde i middelalderen. Lille Øvregate er gjennom skriftlige kilder kjent som fortsettelsen av middelalderens Øvrestretet, men gatens eksakte utstrekning er ikke påvist arkeologisk. Lille Øvregate nr. 17 ligger i den nedre husrekken og grenser til Øvre Korskirkesmauet. Man antar at Hallvardskirken har ligget et sted i nærheten, men kirkens plassering er ikke belagt arkeologisk.

2.1 Tidligere undersøkelser

En geoteknisk boreprøve foretatt i 1992 utenfor midten av Lille Øvregate 21 – omtrent 60 meter fra sørlige hjørnet til Lille Øvregate 17 – viste at tykkelsen til kulturlagene var på to meter. Og i nabohuset mot sør, Lille Øvregate 22, er det blitt rapportert om funn av et menneskeskjelett under graving for kjeller; tidspunktet for dette inngrepet er ukjent, og ytterligere opplysninger omkring arbeidet mangler. Ved en arkeologisk undersøkelse i Lille Øvregaten 20 i forbindelse med rehabilitering av eiendommen ble det registrert kulturlagsavsetninger med datering fra eldre jernalder til nyere tid, med indikasjoner på bymessig bosetning på stedet i tidlig middelalder. Nyere tids kulturlag ligger flere steder rett på tidlig middelalderske avsetninger (Dunlop 2001). Ved en arkeologisk overvåking av gravearbeid i forbindelse med et vannledningsbrudd i gaten utenfor nr. 30 i 2011 ble det kun avdekket nyere fyllmasser av sand og stein til 2 m dybde (Tøssebro 2011).

I 2014 ble det gjort en overvåking i forbindelse med et tett vannrør utenfor Lille Øvregaten 18. Her gravde man seg ned 1 meter under terrengoverflaten og massene som ble gravd opp så stort sett ut til å være påfylt sand/stein fra nedgravningen av røret. Det ble observert verken kulturlag, bygningsrester eller forhistoriske gjenstander i grøften.

Tidligere undersøkelser langs Lille Øvregaten viser dermed både forstyrrelser fra bl.a. infrastruktur, men også potensiale for bevarte kulturlag fra flere perioder. Det ble derfor konkludert med at de arkeologiske forholdene er varierte og lite kjent, og at det på tomtene i nærheten er registrert omfattende automatisk fredete avsetninger som ligger like under masser fra nyere tid. Det ble derfor anbefalt at gravearbeidet skulle overvåkes av arkeolog.

3 Undersøkelsen ved Lille Øvregate 17

Oppdraget gjaldt etterkontroll med gravearbeid for reparasjon av vannledning tilknyttet eiendom Lille Øvregaten 17, Bergen. Det ble gjennomført to befaringer på stedet, og det var telefonkontakt med entreprenør underveis i gravearbeidet.

Ved ankomst arkeolog første dag var det åpnet en grøft midt i gaten med største mål 2,0 x 2,2 m i plan, men med L-form og dermed et noe smalere parti i NØ. Grøftens dybde var ca. 1 m. Det var avdekket en del strømkabler og kryssende rør som det først ble gravd utenom, men som nå forhindret videre graving. Arbeidet var stanset for å skaffe bedre graveutstyr. I NØ-hjørne lå en tørrmurt moderne kum som det måtte graves rundt. Det var avdekket et mindre N-S-gående rør omtrent midt i grøften; aktuell vannledning var forventet å ligge under dette på ca. 2 m dybde. Avløpsrør oppunder og i tilknytning til kum ligger på ca. 4 m dybde inn mot fortau i NØ.

Grøfteprofilen i SV ble rensert opp og dokumentert med foto. I denne ble det observert et eldre, men nyere brosteinsdekke på ca. 30 cm dybde, under gatedekke og settesand. Under brosteinslaget lå det sjikt med ny settesand, deretter lå et lag med moderne omrotet sand og jord iblandet teglstein. Dette laget kunne følges til bunnen av grøften på dette stedet, ca. 1 m.

I øst, oppunder fortau ble det observert et lag med betongheller i bunnen av grøfta, under dette et jernrør. Ellers i grøfteprofilene så massene fremdeles omrotet ut, og det ble ikke observert intakte arkeologiske strukturer.

4 Metode

Den arkeologiske undersøkelsen ble utført ved opprenskning og dokumentasjon av det utgravde området. Dokumentasjonsarbeidet fulgte gjeldende prosedyrer for NIKUs arkeologiske oppdrag; omfanget av slikt arbeid ble tilpasset den aktuelle situasjonen.

5 Konklusjon

NIKU har på oppdrag fra Riksantikvaren utført arkeologisk tilsyn med gravearbeider i forbindelse med istandsetting av vannledning til Lille Øvregate 17. I overensstemmelse med planer for tiltaket og dispensasjon fra Riksantikvaren ble det gravd grunt ved inngrepene, fra 10 til 75 cm, og det ble kun observert moderne gjenstandsmateriale i de berørte massene. Murer og stein som ble undersøkt antas også å være fra nyere tid. Tiltaket har dermed ikke medført konflikt med automatisk fredete kulturminner.

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 16/2019

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00